
LA CAPUTXINADA

CRÒNICA GRÀFICA. FOTOGRAFIES
DE GUILLEM MARTÍNEZ

Exposició
Residència d'Investigadors CSIC-Generalitat de Catalunya
18 de juny - 7 de juliol de 2002

Amb la col·laboració de l'Arxiu Nacional de Catalunya

LA CAPUTXINADA

«Publicacions de la Residència d'Investigadors»

LA CAPUTXINADA

CRÒNICA GRÀFICA. FOTOGRAFIES
DE GUILLEM MARTÍNEZ

Exposició
Residència d'Investigadors
CSIC-Generalitat de Catalunya
18 de juny - 7 de juliol de 2002

Amb la col·laboració de l'Arxiu Nacional de Catalunya

RESIDÈNCIA D'INVESTIGADORS
CSIC-GENERALITAT DE CATALUNYA

Barcelona, 2002

**Consorti de la Residència d'Investigadors
CSIC-Generalitat de Catalunya**

President del CSIC: ROLF TARRACH SIEGEL
Conseller d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació:
ANDREU MAS-COLELL

Consell de Govern

President del Consorci: DAVID SERRAT I CONGOST, fins al 30 d'abril de 2002; JOAQUIM CASAL I FÀBREGA (Director General de Recerca, Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació de la Generalitat de Catalunya), a partir del 30 d'abril de 2002

Director: FRANCESC FARRÉ RIUS

Director científicocultural: LLUÍS CALVO CALVO

Vocals:

ROLF TARRACH SIEGEL (President del CSIC)
JOSEP GRIFOLL GUASCH (Secretari General del Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació de la Generalitat de Catalunya)
LLUÍS CALVO CALVO (Coordinador Institucional del CSIC a Catalunya)

© DELS AUTORS

Primera edició: juny de 2002

Impressió: Alta Fulla · *Taller*

D. L. B 31063-2002

EXPOSICIÓ

Organització

Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya

Conseller de Cultura: Hble. Sr. JORDI VILAJOANA I ROVIRA

Secretari general: Sr. PAU VILLORIA SISTACH

Director general del Patrimoni Cultural: Sr. MARC MAYER I OLIVÉ

Residència d'Investigadors CSIC-Generalitat de Catalunya

President: Sr. DAVID SERRAT I CONGOST (fins al 30 d'abril de 2002); JOAQUIM CASAL I FÀBREGA (a partir del 30 d'abril de 2002)

Director: Sr. FRANCESC FARRÉ I RIUS

Director científicocultural: Sr. LLUÍS CALVO I CALVO

Arxiu Nacional de Catalunya (ANC)

Director: Sr. JOSEP MARIA SANS I TRAVÉ

Subdirector: Sr. FRANCESC BALADA I BOSCH

Cap de l'Àrea dels fons de l'administració:

Sra. ÀNGELS BERNAL I CERCÓS

Cap de l'Àrea dels fons històrics: Sr. JOSEP FERNÁNDEZ I TRABAL

Responsable de l'Àrea de difusió: Sr. CARLES FIGUEROLA I CASAS

Responsable de l'Àrea de reprografia i noves tecnologies:

Sra. ISABEL JOVEN I LÓPEZ

Coordinació (exposició i publicació)

Sr. LLUÍS CALVO I CALVO

Comissaris

Sra. ROSA MARIA CRUELLAS I SERRA

Sr. JOSEP FERNÁNDEZ I TRABAL

Col·laboracions

Dr. PELAI PAGÈS, professor d'Història Contemporània
de la Universitat de Barcelona

Fotografies

Sr. GUILLEM MARTÍNEZ I MOLINOS, autor de les fotografies

Sr. MARTÍN GARCÍA, tiratge modern de les fotografies

Suport tècnic

Sra. ANNA ANDRADES I MÁRQUEZ i Sra. GEMMA GOICOECHEA I FOZ,
tècniques en restauració de l'ANC

Sra. MERXE FERNÁNDEZ SAGRERA, Àrea d'imatges de l'ANC

Sra. ISABEL JOVEN I LÓPEZ, Sr. ALBERT AYMÀ I AUBEYZÓN i Sr. LLUÍS
CALZA I BAETA, Àrea de reprografia i noves tecnologies de l'ANC

Sres. MERCÈ FERNÁNDEZ i MERCEDES GALLEGRO, CSIC

Sra. MAR BASCUÑANA, Residència d'Investigadors CSIC-Generalitat
de Catalunya

Sr. JOSEP MAÑÀ, Escola Massana

Agraïments

A GUILLEM MARTÍNEZ, per la conservació d'aquesta documentació
fins a fer-ne cessió a l'Arxiu Nacional de Catalunya i també per l'ajut
que ens ha ofert en la tasca de descripció de les imatges seleccionades
per a l'exposició.

A JAUME JOSA, per les seves gestions, que han permès de dur a terme
aquesta exposició a la Residència d'Investigadors.

A MINGUS B. FORMENTOR, per l'ambientació musical de l'època
de la Caputxinada per a l'exposició.

Vista general de la mesa presidencial de l'assemblea constituent del Sindicat Democràtic d'Estudiants de la Universitat de Barcelona (SDEUB), amb la participació, entre d'altres, de Jordi Rubió i Balaguer, Salvador Espriu, Joan Oliver i Manuel Sacristán.

Arxiu Nacional de Catalunya.

Fons Guillem Martínez / La Caputxinada (Núm. 131).

El pare provincial Salvador de les Borges (Joan Botam) franqueja la porta vigilada per la policia.

Arxiu Nacional de Catalunya.

Fons Guillem Martínez / *La Caputxinada* (Núm. 131).

LES FOTOGRAFIES DE LA CAPUTXINADA I LES SEVES CIRCUMSTÀNCIES

GUILLEM MARTÍNEZ

Barcelona, juny de 2002

PRESENTACIÓ

La mostra «La Caputxinada. Crònica gràfica. Fotografies de Guillem Martínez» reuneix unes cinquanta imatges preses durant i uns pocs dies després de l'Assemblea d'estudiants i el setge subsegüent. Les fotografies es presenten en general de manera unitària; hi ha també políptics de temes monogràfics, com el trasllat del cotxe d'Antoni Tàpies i el mosaic de grups de policies sorpresos pel teleobjectiu en situació d'anar matant el temps. Penso que aquesta disposició facilita la lectura del material i, com que en trenca la uniformitat, evita l'avorriment de l'espectador. El relat segueix un discurs cronològic, llevat de les agrupacions abans esmentades.

En uns aparadors situats a la pròpia sala d'exposicions hi ha unes imatges que no són de la Caputxinada però que m'ha semblat interessant de presentar per la relació que hi tenen. En primer lloc, dues fotografies que volen ser un testimoni del servei militar tan especial que vam haver de patir els aproximadament 400 nois assistents a l'acte assembleari. La «mili», ultra el seu caràcter obligatori inescapable, va adoptar, en el nostre cas, un rol clarament repressiu.

La burocràcia militar va processar aquest contingent desafecte, per utilitzar la taxonomia que els militars vencedors van aplicar als soldats republicans a la darreria de la Guerra Civil

—les altres dues categories eren afecte i indiferent—, atenent-se a les circumstàncies individuals. Així, els estudiants quintats en situació de pròrroga especial per estudi —pròrroga que es podia allargar fins als 28 anys— perdien el privilegi, eren sortejats a la primera ocasió i incorporats en el primer «llamamiento»; aquest grup corria la sort del contingent comú. Els estudiants pendents d'incorporació o ja enquadrats eren incorporats a files sens dilació. Finalment, els estudiants alumnes de la Instrucció Premilitar Superior, hereva de les blavíssimes Milícies Universitàries, en les seves diferents situacions com a aspirants, sots-oficials i oficials, eren degradats i incorporats immediatament a campaments de reclutes, moltes vegades amb els mateixos uniformes de la situació precedent i desprovistos dels atributs de rang.

El destí, per a una mateixa posició del sorteig, empitjorava considerablement si la fitxa política del SIM, que ens acompanyava com una ombra, era una mica pesada. Per acabar-ho d'adobar, la quotidianitat, un cop l'estudiant militaritzat aterrava en el seu destí, es podia convertir en un petit infern si el comandament directe, en moltes ocasions sortit de la guerra o de la immediata postguerra, feia seus els criteris llavors imperants en l'estament militar. El cas és que un any després del 9 de març de 1966, mes amunt, mes avall, els 400 estudiants estàvem vestits de caqui i repartits pels campaments d'instrucció de reclutes de mitja Espanya, a punt de sortir cap a destins com més remots millor de la IV Regió Militar, a les *plazas de soberanía*, a Sidi Ifni, al Sàhara... i la broma durava llavors un any i mig.

A més a més, aquesta repressió no feia sinó acumular-se, amb sinergies sovint devastadores, a la pròpiament acadèmica endegada pel ministre Lora Tamayo i el seu equip a Barcelona, encapçalat pel rector García-Valdecasas. Les autoritats disposaven d'un ric mostrari de mesures, com les que figuren a l'Ordre Ministerial de 13 de setembre de 1966, «por la que se re-

suelve el expediente disciplinario incoado contra varios Profesores y alumnos de la UB»: expulsió perpètua o temporal d'un determinat centre, inhabilitació per estudiar, privació dels beneficis derivats de la condició d'estudiant, trasllat de districte, pèrdua de matrícula, amonestació pública...

La policia política, la temible Brigada Políticosocial, feia també la seva feina, que acostumava a transformar-se en fortes multes administratives o en penes més greus de privació de llibertat, fallades pels tribunals de la justícia franquista.

El resultat de tot plegat fou que els estudis de molts dels fitxats arran de la seva participació a l'Assemblea van ser alterats, en alguns casos de manera significativa i en altres, senzillament estroncats.

Els aniversaris commemoratius que han anant celebrant-se al llarg dels més de 25 anys que s'han escolat des de la transició són així mateix recuperats amb unes poques però significatives imatges.

EL REPORTATGE

La tarda del dimecres 9 de març de 1966, com altres centenars de companys, amb o sense responsabilitats sindicals, vaig acudir a la cita prèvia on em van indicar el lloc de l'assemblea: el convent dels PP. Caputxins de Sarrià. Però a diferència dels altres vaig tenir la pensada d'anar-hi amb un equip fotogràfic —amb tots els ets i uts: càmera rèflex, un joc d'objectius, filtres, flaix, cèl·lula fotoelèctrica— que havia tingut la gosadia de demanar al meu pare, i ell la generositat de deixar-me'l, i un únic i modest rodet de blanc i negre de 21 fotos, que ja havia començat aquell mateix matí. Abans de començar a fotografiar, vaig demanar el parer dels responsables de l'acte, que, tot i demanant discreció en l'ús del material —l'Assemblea era encara clandestina—, no hi van veure cap inconvenient.

L'Assemblea —com ja sabem— es va fer, però no sense complicacions: entre els parlaments del delegat de l'ETSEI, Joaquim Boix, i el del de Filosofia i Lletres, Paco Fernández Buey, es van produir dues incorporacions: una d'esperada, la del professor Agustín García Calvo, catedràtic de la Universitat de Madrid, i una altra de francament indesitjable, la de les forces de seguretat del règim. Així doncs, de sobte vaig poder fotografiar —de la sala d'actes estant— l'animada conversa que mantenien uns grisos i el monjo porter a l'entrada del convent. Ja ens havien trobat!

A partir de llavors la tranquil·la placeta de Fra Eloi de Biana, que servia la memòria del llec caputxí porter del mateix convent que ens acollia i que fou assassinat a Barcelona pels incontrolats poc després del 19 de juliol de 1936, va ser l'escenari inversemblant de l'enrenou provocat pels mitjans repressius de la força pública: jeeps, cotxes Z, cavalleria... I en el mateix lloc vaig poder fotografiar un petit eixam de funcionaris policíacs, del govern i de l'ajuntament, envoltant el Mercedes Benz de l'Antoni Tàpies, que, aparcat davant per davant de la porta principal, feia nosa al desplegament i al moviment dels escamots armats i, en conseqüència, havia de ser remolcat a un carrer de les rodalies. És la saga-fuga fotogràfica del famós vehicle, del qual, per cert, el propietari mai no s'ha volgut desprendre. Diu la llegenda que al frare porter se li va acostar un funcionari i que molt respectuosament li va demanar les claus del cotxe de *Don Antonio*, per tal de procedir a trasllar-lo sense haver de violentar-ne el pany.

L'Assemblea pròpiament dita, però, va seguir sense cap entrebanc, com en dóna fe la seqüència dels negatius, fins a arribar a la cloenda. També és sabut que el dispositiu d'encerclament es va fer cada cop més fort i que es va mantenir les hores següents fins a l'entrada violenta de la força pública en el recinte conventual al voltant del migdia del divendres 11 de març.

Fou el fet anecdòtic —el setge policíac, no previst, però en

tot cas previsible— el que va situar el democràtic i clandestí acte estudiantil sota una perspectiva diferent i el va catapultar més enllà del seu context natural. El que es pot veure ara a la Residència d'Investigadors és doncs la crònica gràfica d'aquelles intenses hores que per a tots els que hi vam assistir —freres, invitats i estudiants— són difícils d'oblidar.

La imatge —9 de març al matí— d'un bidell de la Universitat de Barcelona que s'emporta, en el pati de Lletres de l'edifici de Rogent, un cartell on s'anunciava precisament la propera constitució del SDEUB —sense donar mes detalls!— inicia el reportatge, el qual conclou, dos dies i cinquanta imatges més tard, amb la instantània borrosa de l'escamot de policies, identificables per les gorres de plat, enmig del públic estudiantil, quan just acabaven d'entrar, sense invitació, a la sala d'actes.

Entremig, els quaranta fotogrames i escaig descriuen tant el desenvolupament de l'Assemblea com les vicissituds de l'encerclament i la vida dels tancats: l'espera per entrar al refectori i la seva animació, les tertúlies, els actes culturals, l'observació atenta, per part dels assetjats, dels moviments de solidaritat de l'exterior...

Unes poques imatges, les indicades com *Dies després*, van ser fetes efectivament un cop escampada la tempesta i en la recuperada tranquil·litat del convent, quan hi vaig anar a recollir l'equip —amb el tercer rodet a mig impressionar dins la càmera— que havia amagat, en els moments que van seguir a l'entrada dels homes grisos, entremig de l'embalum dels Pastorets que aquella sala d'actes conventual acollia cada Nadal.

ASPECTES TÈCNICS

Les fotografies exposades són, doncs, la majoria de les fetes en aquella ocasió i només s'han eliminat les que no presentaven una qualitat mínima per ser exhibides. Vaig impressionar tres rodets, identificats com I, II i III, de pas universal, blanc i negre. L'I (21 fotogrames) era el que portava dins la càmera en entrar a la sala d'actes. Els altres dos van entrar-hi de contraban amagats dins les folgades mànigues del pare provincial, que era l'únic de la comunitat conventual que podia entrar i sortir de la sala: són el II (37 fotogrames, però només en van sortir 30) i el III (segurament de 21 fotogrames), del qual només es conserven 16 imatges. Els negatius del rodet III es van enviar a França i mai no van tornar: sortosament se n'havien fet unes ampliacions i el que ens en queda ara són aquestes reproduccions d'època i els internegatius que es van fer llavors per tal de substituir els desapareguts. Les imatges exposades s'identifiquen amb la numeració dels negatius originals i amb el numeral romà que indica el rodet. Les rèpliques per reconstruir el rodet III es van fer sense cap mena d'ordre i aquesta és la raó que no presenti una disposició cronològica. Dues imatges que pertanyien a aquest rodet no van ser duplicades i, en conseqüència, no tenen internegatiu. Són les S/n 1 i 2: *El cor assembleari* i *L'entrada de la policia*.

Allà on és indicat es presenten còpies recents, dels anys 1995 i 1996, generalment en format 40×30 cm, blanc i negre, al gelatinobromur de plata damunt paper RC. Les còpies d'època són fetes contemporàniament o immediatament després dels fets que descriuen, en les circumstàncies de clandestinitat i precarietat de mitjans que tothom pot imaginar, i mostren, com nosaltres mateixos, els estralls del temps. Tota l'exposició està muntada en *passe-partout* de cartró lliure d'àcid i emmarcada segons normes museístiques acceptades internacionalment.

LA RECEPCIÓ DEL FET

L'àmplia historiografia existent sobre els moviments d'oposició dels anys seixanta a casa nostra inclou un bon nombre de publicacions que parlen dels moviments estudiantils en general i del SDEUB en particular —la majoria, per no dir totes, posteriors a la mort del general Franco—. De la Caputxinada se'n poden trobar quasi quaranta referències bibliogràfiques —publicacions periòdiques, autobiografies i biografies, reculls de documentació primària, llibres de text, historiografia, poesia, etc.—. Aproximadament la meitat s'illustren amb una o diverses imatges del meu fons particular cedit a l'Arxiu Nacional de Catalunya.

La Caputxinada, de Joan Crexell (1946-1994), historiador i bibliògraf, prematurament desaparegut, continua essent, quinze anys després de la seva publicació per Edicions 62 («Llibres a l'Abast», 223), el millor estudi integral de l'acte de constitució del SDEUB —antecedents remots, preparatius immediats, desenvolupament de l'assemblea, incidències, relació exhaustiva de participants (nois i noies, homes i dones), fets diversos, etc.— i el que presenta un recull més ampli d'imatges.

Una aproximació a la bibliografia de l'esdeveniment que es-tem recordant figura com a apartat final d'aquesta publicació.

Vista panoràmica del convent dels pares caputxins de Sarrià.

Arxiu Nacional de Catalunya.

Fons Guillem Martínez / *La Caputxinada* (Núm. 131).

EL FONS DOCUMENTAL «GUILLEM MARTÍNEZ / LA CAPUTXINADA» DE L'ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA

ROSA MARIA CRUELLAS I SERRA

Arxiu Nacional de Catalunya - Comissària de l'exposició

La mostra documental *La Caputxinada. Crònica gràfica. Fotografies de Guillem Martínez*, organitzada conjuntament per la Residència d'Investigadors CSIC-Generalitat de Catalunya i l'Arxiu Nacional de Catalunya, ofereix el testimoni d'uns fets històrics que van representar un punt d'inflexió en la vida política catalana durant el període de la clandestinitat. L'anomenada, popularment, Caputxinada va suposar la culminació d'un llarg procés de lluites del moviment universitari català sota el règim franquista.

Aquesta mostra reuneix documents procedents de diversos fons conservats a l'Arxiu Nacional de Catalunya, que contenen informació sobre els fets de la Caputxinada i el moviment estudiantil d'aquest període.¹ De tots ells, destaquen els docu-

1. Cal remarcar l'existència d'altres centres que conserven documentació sobre la Caputxinada i el moviment universitari català. Joan Crexell, en la seva obra *La Caputxinada* (Barcelona: Edicions 62, 1987, p. 23), fa referència a l'Arxiu Provincial dels Caputxins de Catalunya, a l'Arxiu Robert Surroca Tallaferro, i al Centre d'Estudis Històrics Internacionals. Aquest darrer, que ha dipositat els seus fons a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona - Pavelló de la República, conserva el Fons Universitat i els fons personals de José A. González Casanovas, de Josep Font Rius i de Ramon Solé Vilanova, els quals contenen informació sobre el Sindicat Democràtic d'Estudiants de la Universitat de Barcelona durant el període 1965-1968, sobre l'acte de constitució del sindicat i els fets de la Caputxinada i sobre el

ments estatutaris, els manifestos i els reculls de premsa que formen part del fons Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya (FNEC). El fons Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) ofereix, també, documents estatutaris, manifestos i publicacions periòdiques amb diverses referències sobre els fets. L'únic document manuscrit que apareix a la mostra forma part del fons Maurici Serrahima i Bofill i presenta un relat personal dels fets que van succeir entre el 9 i el 14 de març de 1966. Finalment, el fons Josep, Blanca i Eva Serra i Puig aplega algun document imprès que hem integrat a la mostra pel seu interès.

Tots aquests documents complementen els veritables protagonistes de la mostra, les fotografies i altres documents procedents del fons «Guillem Martínez / La Caputxinada», que va ingressar a l'Arxiu Nacional de Catalunya l'any 1996. El dia 29 de febrer del mateix any es va signar el contracte de donació pel qual Guillem Martínez i Molinos cedia a la Generalitat de Catalunya el seu fons documental per tal d'assegurar-ne la conservació permanent, i aquesta institució assumia la responsabilitat de custodiar-lo i de difondre'l.

Guillem Martínez va participar a l'assemblea constituent del Sindicat Democràtic d'Estudiants de la Universitat de Barcelona (en endavant SDEUB), com a delegat de curs de l'Escola Tècnica Superior d'Enginyeria Industrial, i com a delegat d'ajuda del sindicat. El gust per la fotografia el va portar a realitzar un reportatge fotogràfic inèdit dels principals moments de la Caputxinada. Des de l'inici, i amb el seu equip fotogràfic, va prendre imatges de les activitats desenvolupades en relació amb l'acte de constitució del SDEUB i va continuar prenent imatges durant els dies del setge. Els problemes derivats pel subministrament de pel·lícula, per l'estratègia a l'hora de treu-

moviment estudiantil a Catalunya i a la resta de l'Estat sota el règim franquista.

re del convent dels pares caputxins de Sarrià els rodets ja impressionats, com també per amagar la cambra fotogràfica després de l'entrada de la policia han estat narrats pel propi autor de les imatges i donen testimoni de les vicissituds viscudes per aquesta documentació.

El fons està format per 120 negatius flexibles de documentació en imatge i 2 unitats d'instal·lació que contenen documentació textual, i que abracen el període cronològic 1966-1986. Del conjunt del fons destaquen, especialment, les imatges corresponents als tres rodets que donen testimoni dels fets ocorreguts els dies 9, 10 i 11 de març de l'any 1966, fotografies de l'acte de constitució del SDEUB i del setge policíac que se'n seguí, així com les imatges preses dies més tard quan l'autor va tornar a recollir la cambra fotogràfica al convent dels pares caputxins de Sarrià. El fons també conté les imatges dels aniversaris de l'assemblea del SDEUB (1976 i 1986) i altres imatges complementàries.

Pel que fa a la documentació textual, el fons conserva, essencialment, dossiers de diferents cursos (1961-1962, 1962-1963, 1963-1964, 1964-1965, 1965-1966, 1966-1967), que inclouen fulls ciclostilats generats i rebuts en funció de l'activitat acadèmica de Guillem Martínez, estudiant d'enginyeria industrial. Tota aquesta documentació està relacionada amb els moviments estudiantils que van tenir lloc a la Universitat de Barcelona durant el règim franquista i principalment amb els fets de la Caputxinada. Un interès especial mereix la documentació que conté el fons en relació amb la participació de Guillem Martínez en l'acte de constitució del SDEUB. Els participants a l'acte van rebre un dossier que contenia la *Declaración de principios del Sindicato Democrático de Estudiantes de la Universidad de Barcelona*, el *Llamamiento a los estudiantes de toda España*, el *Programa sindical mínimo*, el manifest *Por una Universidad Democrática* i el projecte d'estatuts, documents tots ells presents en aquesta exposició, com també material divers

sobre una universitat democràtica, el qual posteriorment seria incautat per la policia. El fons reuneix, a més, manifestos, butlletins periòdics, correspondència, reculls de premsa i un petit volum de documentació personal.

La consulta del fons és lliure i per tant la documentació està a disposició dels investigadors i dels usuaris en general. La importància d'aquest conjunt documental, allò que el fa especialment valuós, rau en el fet que conserva les úniques imatges conegudes que es van prendre durant els tres dies en què es van desenvolupar els fets de la Caputxinada. Esdevé un testimoni gràfic únic per il·lustrar aquest episodi històric que tingué una repercussió important en el panorama polític català de l'última etapa del règim franquista.

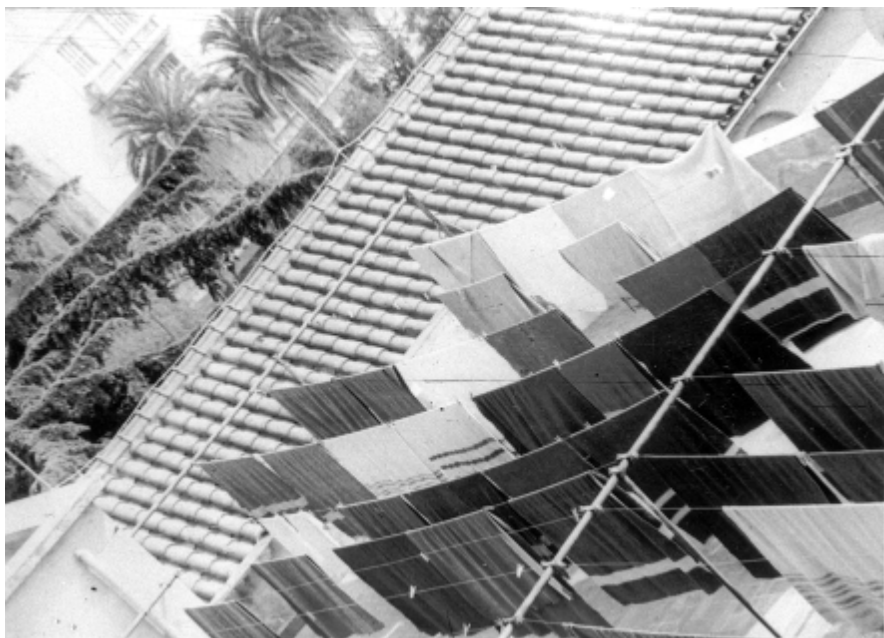
El fons «Guillem Martínez / La Caputxinada» contribueix a assolir un dels objectius principals de l'Arxiu Nacional de Catalunya: la recuperació i la difusió de fons personals d'àmbits molt diversos, útils per a l'estudi de la història política, social i cultural de Catalunya, i en definitiva per a l'estudi de la història contemporània més recent del nostre país.

Filera de vehicles de la policia estacionats a les rodalies del convent dels pares caputxins de Sarrià.

Arxiu Nacional de Catalunya.

Fons Guillem Martínez / La Caputxinada (Núm. 131).

*Els hostes ja no hi són, les mantes s'asselellen al terrat del convent
dels pares caputxins de Sarrià.*

Arxiu Nacional de Catalunya.

Fons Guillem Martínez / *La Caputxinada* (Núm. 131).

LA CAPUTXINADA, EL MOVIMENT ESTUDIANTIL I L'OPOSICIÓ ANTIFRANQUISTA

PELAI PAGÈS I BLANCH

Universitat de Barcelona

El dia 9 de març de 1966 la Universitat de Barcelona vivia una de les fites més significatives de la seva història recent: unes 500 persones reunides al convent dels Pares Caputxins de Sarrià decidien la constitució del Sindicat Democràtic d'Estudiants de la Universitat de Barcelona (SDEUB), en un acte d'afirmació democràtica que va tenir ressò en el món universitari, però que sobretot va tenir una àmplia ressonància a nivell social i polític, fins al punt que, en el futur, va convertir-se en una de les dates simbòliques en la lluita contra la dictadura franquista.

La reunió d'estudiants, que havia aconseguit el suport de personalitats del món de la cultura i de no pocs professors de la pròpia Universitat, i havia provocat un setge policíac de dos dies de durada, s'inscrivía, d'aquesta manera, en la realitat històrica d'un país que estava experimentant nombrosos canvis socials, polítics i culturals, però que, sobretot, estava delerós de llibertats i de democràcia. Al mateix temps, era la conseqüència d'una lluita aferrissada que els estudiants universitaris duïen a terme des de feia pràcticament una dècada per aconseguir la democratització de la Universitat i, al mateix temps, les llibertats per al país.

En primera instància, és evident que costa entendre la lluita dels estudiants, de manera aïllada, al marge dels importants fenòmens i esdeveniments que estaven succeint durant la dècada dels 60, un dels períodes de la història del segle xx en què s'experimentaren més transformacions a la societat catalana i espanyola. Fou, cal recordar-ho, la dècada en què es produí l'anomenat «miracle espanyol», les grans transformacions econòmiques i socials que convertiren Espanya d'un país agrícola en un país industrial, els grans canvis que obriren les fronteres a l'entrada massiva de capitals estrangers, que potenciaren les grans onades migratòries cap als nous centres industrials i cap a l'estranger, i que, en definitiva, canviaren de soca-rel la fesomia i l'estructura del país.

El punt d'arrencada de tots aquests canvis havia estat la promulgació, l'any 1959, de l'anomenat Pla d'Estabilització Econòmica, aplicat pel govern com a alternativa a l'autarquia econòmica que imperava des de la fi de la Guerra Civil. El canvi de política econòmica s'havia adoptat com a tractament de xoc per fer front a la gravíssima situació en què es trobava abocada l'economia espanyola a partir dels anys 1956-57, tot ordenant el sistema econòmic segons el model d'economia lliure de mercat existent en els països capitalistes desenvolupats. Per a Catalunya, el Pla d'Ordenació va representar sobretot un canvi qualitatiu: la pèrdua d'hegemonia de la indústria tèxtil i la seva substitució pel ple desenvolupament de les indústries químiques, metal·lúrgiques i de béns d'equipament, i a nivell social va implicar l'arribada d'una immigració milionària, procedent sobretot de l'Espanya rural, que va canviar la fesomia urbana de moltes ciutats i va transformar sociològicament i culturalment la societat catalana. L'arribada del turisme de masses —i la consolidació de la nova indústria turística— fou una de les altres grans novetats economicosocials del període.

Aquests canvis estructurals van representar una certa «modernització» d'Espanya i al mateix temps van implicar l'entrada dels ciutadans espanyols en el que podríem anomenar la versió hispànica de l'estat del benestar que s'estava construint al món occidental. Van ser els anys en què els ciutadans de l'Estat espanyol van passar de l'espardenya a la sabata, o més gràficament de la tartana a l'utilitari Seat 600. Al mateix temps aquestes transformacions van venir acompanyades d'uns certs canvis en l'estructura política de l'estat franquista. L'aparell de l'estat, que fins aleshores se sustentava jurídicament en unes quantes «Leyes Fundamentales», en uns antiquats mitjans de gestió administrativa i en el principi carismàtic del «caudillisme», segons el qual l'essència del poder residia en la persona del Dictador —«Caudillo de España», «Jefe Nacional del Movimiento» i «Autor de la Era Histórica», com solia ésser denominat—, necessitava adequar-se a la nova realitat social i econòmica d'Espanya. Fruit d'aquesta necessitat foren tot un seguit de lleis, com la Llei del Règim Jurídic de l'Administració de l'Estat i el Reglament de les Corts (1957), la Llei de Convenis Col·lectius (1959), la Llei General Tributària (1963) o la Llei d'Associacions (1964), que van culminar, l'any 1966, en la Llei de Premsa i Impremta, també anomenada «Llei Fraga», que a la pràctica va substituir la censura prèvia per l'autocensura, i sobretot la Llei Orgànica de l'Estat, que, aprovada en referèndum el mes de novembre, introduïa criteris de racionalització i modernització en les relacions polítiques de l'estat franquista. De tota manera, aquestes lleis no van modificar el caràcter repressiu del règim franquista ni, a la pràctica, van representar una modernització real del seu funcionament, entre altres raons perquè ben aviat van començar a aparèixer importants conflictes socials i polítics que qüestionaven la pròpia essència de l'estat franquista i l'obligaven a recórrer a mesures extraordinàries.

Certament, els canvis estructurals que s'estaven produint

en l'economia i la societat del país, l'aparició de fenòmens nous com el turisme de masses, una certa obertura en el camp de la difusió de les idees, van portar com a conseqüència l'inici d'una nova conflictivitat social i política que des de finals dels anys 50 va mantenir una espiral de creixement, en la mesura que el règim no sabia donar respostes adequades a les ànsies de llibertat demostrades per la majoria de la població del país. L'aparició de noves generacions desvinculades de la problemàtica bèl·lica i que, per tant, no es consideraven responsables de la guerra i de les seves seqüeles, va afavorir també el desenvolupament d'una nova oposició al règim més combativa i dinàmica.

Foren nombrosos els fronts en què es va manifestar aquesta nova oposició política i social contra el franquisme. En primer lloc, naturalment, es va concretar en el món obrer, on els conflictes socials i laborals foren la conseqüència lògica de la nova etapa de creixement econòmic. Les vagues dels miners asturians que van tenir lloc durant els anys 1962 i 1963 foren el punt d'arrencada d'un nou moviment obrer que ben aviat va ésser presidit per les Comissions Obreres, uns nous organismes que es constituïen de manera espontània davant d'una situació de conflicte en el si d'una empresa, amb la finalitat de suplir la inexistència de sindicats de classe, i que desapareixien en acabar el conflicte. L'increment de conflictes laborals —sovint motivats per la discussió i aprovació dels nous convenis col·lectius— les va acabar estabilitzant a partir de 1964, fins a constituir organismes estables que ben aviat foren controlats pel Partit Comunista i a Catalunya pel Partit Socialista Unificat. Les Comissions Obreres foren les grans protagonistes de les vagues i de les mobilitzacions dels treballadors industrials en l'etapa final del franquisme.

Paral·lelament a la progressiva irrupció d'una intensa conflictivitat obrera, des de finals dels anys 50 a Catalunya va aparèixer també una nova oposició, catalanista i ideològicament

plural, que va jugar un important paper en la lluita antifrancista. Sobretot perquè va vertebrar la progressiva consolidació d'una consciència nacional que passava per qüestionar un règim polític que negava les mínimes llibertats nacionals i mantenia en una situació de marginació i prostració la llengua i la cultura catalanes. El mateix any 1959 havien tingut lloc dos moviments extraordinàriament significatius: la campanya de la «P», que va consistir a escriure la lletra «P» (de Protesta) per les parets dels pobles i ciutats de Catalunya, i la campanya contra el director de *La Vanguardia Española*, Luis Martínez de Galinsoga, iniciada quan el juny de 1959, després d'assistir a una missa a la parròquia de Sant Ildefons de Barcelona, on l'homilia es féu en català, va pronunciar una frase que es va convertir en el símbol de la campanya: «Todos los catalanes son una mierda». La campanya subsegüent de boicot al diari, amb estripades i cremades massives de *vanguardies*, va aconseguir que finalment el govern decidís destituir-lo el febrer de 1960. Tres mesos més tard, el maig de 1960, tingueren lloc els fets del Palau de la Música Catalana, on, amb motiu d'una visita de Franco a la ciutat, en un concert programat de l'Orfeó Català, i amb l'assistència de diversos ministres, uns dos centenars d'assistents entonaren «El cant de la senyera», la inclusió del qual en el programa havia estat explícitament prohibida. Com és prou conegut, els fets del Palau comportaren la detenció, el judici i la condemna a presó de Jordi Pujol.

Tot aquest seguit d'esdeveniments evidenciaven la irrupció d'un nou catalanisme que va assolir una dimensió no solament política, sinó també d'abast social i cultural, i que es concretà en l'aparició de fenòmens com la «Nova Cançó», que es consolidà a partir de 1962 amb la constitució del grup anomenat Setze Jutges, o la proliferació d'activitats culturals empeses a vegades per una associació com Òmnium Cultural, que acabava de constituir-se a Barcelona.

Els aires de renovació van afectar també sectors de l'Esglè-

sia Catòlica. Per bé que la jerarquia va seguir mostrant fidelitat al franquisme, minories encapçalades per un clergat jove, desvinculat de les conseqüències derivades de la guerra, es van començar a identificar amb els problemes del poble i van protagonitzar actituds crítiques amb el règim. És molt significatiu, per exemple, que l'assemblea constitutiva de la Comissió Obrera de Barcelona, el 20 de novembre de 1964, se celebrés a la parròquia de Sant Medir, a Sants. Com significatives són les famoses manifestacions que l'abat de Montserrat, Aureli M. Escarré, va realitzar al diari francès *Le Monde*, el novembre de l'any 1963, i que van provocar el seu exili. Mentre Montserrat es convertia en tot un símbol de catalanitat i resistència nacional, sectors de l'Església s'havien situat ja, clarament, en contra del franquisme i emparaven activitats contràries al règim. En aquest context la campanya amb l'eslògan «Volem bisbes catalans» que el febrer de 1966 es va portar a terme a tot Catalunya no va evitar el nomenament de Marcelo González Martín com a arquebisbe de Barcelona, però sí que va servir per sensibilitzar enormement la població catalana. I moviments d'apostolat obrer catòlic com la JOC o l'HOAC s'havien col·locat també obertament a l'oposició antifranquista.

L'ARRENCADA DEL MOVIMENT UNIVERSITARI

Evidentment, el món universitari no podia ésser aliè a tota aquesta sèrie de canvis que estava experimentant la societat catalana, i, en certa mesura, també va contribuir a potenciar-los. En el decurs dels anys 40 i bona part dels 50 el moviment estudiantil havia estat un fenomen de minories, vinculades bàsicament a sectors del catalanisme i de l'esquerra marxista. L'omnipresència del SEU (Sindicato Español Universitario), el sindicat d'afiliació obligatòria per part de tots els estudiants, directament controlat pel Movimiento, i, per tant, per la Fa-

lange, i la procedència social i política de bona part dels estudiants universitaris, juntament amb les condicions de la postguerra, expliquen l'escassa presència d'una oposició política gaire activa a la Universitat. A desgrat de tot, ja els anys 40 varen funcionar organitzacions com el FUC (Front Universitari Català) o la renascuda FNEC (Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya) que van desenvolupar una certa activitat a la Universitat, i els estudiants universitaris van tenir també un important protagonisme durant la vaga de tramvies de la primavera de 1951.

El moment d'arrencada de la nova etapa històrica se situa, justament, a partir del curs 1956-1957, i més en concret el gener de 1957, quan, com a conseqüència de les pèssimes condicions socials d'aquell hivern i d'una pujada sobtada del preu del tramvia, es va tornar a convocar una nova campanya de boicot contra els tramvies barcelonins. L'activa participació dels estudiants universitaris en aquesta nova acció ciutadana va culminar amb el tancament de la Universitat arran d'uns esdeveniments violents ocorreguts el dia 15 de gener. Pocs dies després de la reobertura de la Universitat, el dia 21 de febrer, se celebrà al Paranimf la primera Assemblea Lliure d'estudiants, on 800 universitaris reclamaven, entre altres reivindicacions, les llibertats més elementals, la supressió del SEU i la dimissió de qui aleshores era el rector en funcions, García-Valdecasas, i foren violentament dispersats per la policia.

Aquests esdeveniments del curs 1956-1957 van posar de relleu, com ha destacat Josep Mª Colomer, l'existència d'un canvi significatiu dins de la Universitat que va permetre un nivell de conscienciació social i política de sectors cada vegada més amplis d'estudiants universitaris, i un trencament amb el conformisme dominant fins aleshores entre la majoria de l'alumnat. Aquest procés d'inflexió va coincidir també amb una més gran presència d'organitzacions d'esquerra i una significativa penetració de la ideologia marxista a la Universitat. D'aquesta

manera organitzacions nacionalistes com el Front Nacional de Catalunya, la FNEC i fins i tot la Unió Democràtica de Catalunya van haver de competir ara amb una presència més estable del PSUC, que es consolidà a la Universitat, i del Moviment Socialista de Catalunya. A partir del curs 1957-1958 començà a funcionar també la Nova Esquerra Universitària (NEU), que a partir de 1961 esdevingué la plataforma universitària del Front Obrer de Catalunya (FOC). El resultat d'aquest procés fou que el moviment estudiantil va perdre el caràcter espasmòdic que l'havia caracteritzat durant el període anterior i va saber crear plataformes clandestines però estables que permeteren que a partir d'aquell moment els estudiants universitaris passessin a desenvolupar un important paper en la lluita contra la dictadura.

La creació del Comitè de Coordinació Universitària (CCU), impulsat pel PSUC, l'MSC i la NEU, a partir del curs 1958-1959 i la tàctica d'infiltració dels estudiants d'esquerra dins de les estructures del SEU van representar un important impuls per tal de generalitzar la democratització al si de la Universitat, sobretot quan arran de la participació dels estudiants en els processos electorals del SEU es creà una estructura illegal coneguda com a Interfacultats, que coordinava els grups d'oposició sindical de les diverses facultats del districte universitari. D'aquesta manera la Interfacultats, que va començar a funcionar a partir del curs 1959-1960, esdevingué l'organisme que, fins a la creació del Sindicat Democràtic, aglutinà tots els delegats estudiantils elegits democràticament. I per bé que es tractava d'una estructura illegal i clandestina, els seus mateixos membres eren els que actuaven públicament en el si de l'oficial Sindicato Español Universitario.

Aquesta eventualitat va generar, no cal dir-ho, una important contradicció dins del sindicat falangista, que per les pressions de nombrosos delegats escollits democràticament, a Barcelona, però també a Madrid i a altres universitats de l'estat, es

veia obligat a plantejar la seva necessària democratització si volia mantenir la credibilitat entre els estudiants. Durant els primers anys 60 aquesta fou la seva principal contradicció, que va acabar essent irresoluble i que fins i tot va obligar que en un *Consejo Nacional* del SEU, presidit per l'aleshores *jefe nacional* Rodolfo Martín Villa, celebrat a Cuenca el desembre de 1962, hom prometés a llarg termini la democratització total del *Sindicato*. Però, evidentment, en un règim autoritari, i en un sindicat que posseïa unes estructures de comandament extraordinàriament jerarquitzades, aquesta possibilitat era més que problemàtica. D'aquí que ben aviat la lluita dels estudiants se centrés en el combat frontal contra el SEU i en la constitució d'un sindicat veritablement democràtic i representatiu.

Quan l'octubre de 1963, en una assemblea reunida a Montserrat, la Interfacultats va decidir convertir-se en Associació Democràtica d'Estudiants de Catalunya (ADEC), va plantejar-se com a objectiu fonamental «impulsar el moviment democràtic a la Universitat, mantenint i impulsant les posicions polítiques que a cada moment connecten i insereixen la lluita universitària en la perspectiva general de la lluita per la democràcia». Al mateix temps la nova ADEC plantejava estimular l'acció de les Assemblies com a organismes de representació estudiantil. Era evident, doncs, que per als estudiants la lluita per la democratització de la Universitat només tenia sentit en la perspectiva de la democratització de la societat. En un moment, per altra banda, en què els diferents districtes universitaris on existia un moviment de renovació democràtica intentaven coordinar les seves actuacions. D'aquesta manera, el desembre de 1963 es constituïa l'anomenada Confederació Universitària Democràtica Espanyola, i el mes següent se celebrava el primer congrés d'aquest nou organisme, que reunia diverses associacions democràtiques existents a diferents districtes universitaris.

Durant el curs 1964-1965 es van produir tota una sèrie

d'esdeveniments cabdals per al futur. En primer lloc, fou el curs en què els estudiants de la Universitat de Barcelona van encaminar la seva actuació de cara a la constitució del Sindicat Democràtic, sobretot a partir de la celebració de l'anomenada Primera Assemblea Lliure de Districte, que va tenir lloc a la facultat de Dret el 12 de febrer de 1965 i en la qual van participar un miler d'estudiants. Les anomenades «assemblees lliures» van vertebrar a partir d'aquell moment, i fins a la constitució del Sindicat Democràtic, el moviment estudiantil. Durant el curs se'n van celebrar cinc, i entre assemblees va funcionar, com a organisme coordinador, una Junta de delegats. En segon lloc, fou el curs de la liquidació definitiva del SEU. Els esforços del règim per tal de mantenir l'antic sindicat falangista foren en va i, finalment, hom va haver de fer front a l'evidència que el SEU era ja un organisme obsolet incapaç d'enquadrar amb les mínimes garanties els estudiants universitaris. Per aquesta raó, i amb l'objectiu de donar l'aparença que seguia controlant la situació a la Universitat, el mes d'abril de 1965 el govern franquista va crear per decret unes fantasmagòriques «Asociaciones Profesionales de Estudiantes» (APE), que pretenien constituir «el medio de incorporación de los estudiantes a la comunidad académica para la promoción de los intereses que, como tales estudiantes, les afectan», segons es deia en el Preàmbul del decret que portava la signatura de Franco i la de Carrero Blanco.

La realitat era, però, que a aquelles alçades els únics mètodes que utilitzava el franquisme per controlar la Universitat eren els repressius, que passaven per incoar expedients acadèmics, imposar pèrdues de matrícules, denegar la sol·licitud de pròrrogues militars, etc., als estudiants més combatius, i per expulsar professors solidaris amb els estudiants, com acabava de passar a Madrid amb un grup de professors encapçalats per Aranguren i García Calvo. Mètodes que, al capdavant, no van aconseguir frenar el moviment dels estudiants, en un moment

en què la seva lluita ja formava part d'un combat més general en el qual, com hem vist abans, estaven compromesos nombrosos sectors de la societat catalana.

LA CAPUTXINADA, LA CULMINACIÓ DEL MOVIMENT DEMOCRÀTIC

Amb aquests antecedents, durant el primer trimestre del curs 1965-1966 s'havien de donar els passos definitius cap a la constitució del Sindicat Democràtic. A desgrat que les mesures repressives contra els estudiants van prosseguir i van acabar provocant una vaga general, el desembre de 1965, com a protesta pels expedients oberts pel Rectorat en contra dels representants sindicals de Dret i del delegat d'Econòmiques, els estudiants tenien molt clar allò que volien i com ho volien. De manera que durant els mesos de gener i febrer de 1966 es van dedicar a organitzar la constitució del Sindicat Democràtic, que havia d'ésser inevitablement democràtic, representatiu, plural i no obligatori.

En un marc polític inevitablement repressiu la constitució del Sindicat havia de realitzar-se sota unes estretes mesures de seguretat. Calia trobar un local d'accés dificultós per a la policia i, a més, calia que la reunió se celebrés, almenys durant els primers temps, sense que les «forces de l'ordre» se n'assabentessin. Perquè del que es tractava era, sobretot, d'aprovar els Estatuts del Sindicat, que ja s'havien discutit àmpliament. Joan Mir Obrador, que avui és professor d'Economia Aplicada de la Universitat de les Illes Balears, fa uns anys explicava que ell, que aleshores era delegat de curs a la UB, rebé les instruccions el matí del mateix dimecres dia 9 de març de 1966. Calia que a les tres de la tarda fos a l'estació de Sarrià. Allà un company li indicà que havia de dirigir-se al convent dels Caputxins, el lloc escollit per celebrar-hi la reunió. A la porta del convent un de-

legat de cada Escola o Facultat donava la conformitat a cada estudiant que arribava. Mentrestant, i per despistar la policia, s'havia fet córrer la veu que la reunió d'estudiants se celebraria a Montserrat.

Amb aquest procediment de cites prèvies, que fou utilitzat en més d'una ocasió en el futur i que implicava que només una minoria dels convocats sabia prèviament el lloc exacte on se celebraria la reunió, es concentraren prop de cinc-centes persones. Hi havia uns 466 delegats o representants estudiantils, la majoria, no cal dir-ho, homes. Les dones no arribaven al centenar. Però hi havia també una bona representació d'intel·lectuals, 33 representants del món de la cultura i un bon grapat de professors. D'entre els intel·lectuals destaca la presència de Jordi Rubió i Balaguer, Joan Oliver «Pere Quart», Antoni Tàpies, Salvador Espriu i Agustín García Calvo —que van integrar la mesa presidencial de la reunió, juntament amb els representants estudiantils—, a més de Mª Aurèlia Capmany, Oriol Bohigas, José Agustín Goytisolo, Anna Maria Moix, Josep Mª Martorell i Antoni de Moragas, entre altres. Era evident que la lluita dels estudiants tenia el suport d'un sector molt significatiu de la societat catalana. En una conversa entre les desaparegudes escriptores Mª Aurèlia Capmany i Montserrat Roig publicada l'abril de 1991 a la revista *Cultura*, la Roig, que havia participat a la Caputxinada com a delegada de la Facultat de Lletres, deia: «Me'n recordaré sempre, de l'impacte que em va fer quan, a la Caputxinada, us hi vaig veure a tots...».

L'assemblea constituent del Sindicat Democràtic d'Estudiants de la Universitat de Barcelona (SDEUB) es va iniciar a la sala d'actes del Convent dels Pares Caputxins de Sarrià, aproximadament cap a dos quarts de cinc de la tarda. Tot era previst perquè l'acte —amb l'aprovació de la declaració de principis i dels Estatuts del Sindicat, a més de les preceptives intervencions que calgués— durés menys d'una hora, perquè era segur que tard o d'hora la policia se n'assabentaria i hi faria

acte de presència. La declaració de principis del Sindicat definia en tres apartats molt determinats la funció respectiva de la Universitat com a institució, de l'universitari com a «treballador intel·lectual» i del Sindicat com a organisme de representació estudiantil. En aquesta declaració es feia referència a «les estructures universitàries i polítiques que avui limiten els nostres drets i que perjudiquen també amplis sectors de la nostra societat». I acabava dient: «En aquest sentit, el nostre sindicat se solidaritza amb tots aquells que lluiten per una real democratzació del país». Els Estatuts dibuixaven una estructura sindical de baix a dalt, que anava des de les assemblees de curs fins a culminar amb la Junta de delegats de districte, «òrgan executiu superior del Sindicat Democràtic». L'assemblea va aprovar, finalment, un manifest important, «Per una Universitat Democràtica», en el qual, després de fer un repàs històric a l'endarreriment sofert per la Universitat espanyola i a la política universitària desenvolupada pel franquisme, es plantejava una perspectiva democràtica per a la Universitat que passava per reivindicar el caràcter democràtic i representatiu de tots els òrgans acadèmics i les llibertats d'ensenyament, de recerca, d'expressió i d'associació. El manifest acabava dient que aquesta lluita a favor de la llibertat de la cultura calia inserir-la «en l'ampli horitzó de la lluita per la llibertat en la societat espanyola».

Encara hi va haver temps per a algunes intervencions dels presents, entre les quals van destacar les dels professors Agustín García Calvo, Manuel Sacristán i Jordi Rubió. Aquest darrer palesà la transcendència històrica del moment que s'estava vivint i va encoratjar els estudiants en els seus objectius: «Tingueu fe, tingueu confiança, com els vells com jo la tenim, amb la il·lusió més gran que, encara que les dificultats i els camins siguin llargs, això que avui heu començat a planejar vencerà, triomfarà, per molts que siguin els obstacles i les lluites que haureu de vèncer».

Cap a dos quarts de sis de la tarda, una vegada ja constituït formalment el Sindicat, la policia va comparèixer al convent i va exigir la immediata dissolució dels concentrats. Aleshores s'inicià una nova fase en l'assemblea: davant l'evidència del tracte que la policia havia donat als primers estudiants que havien abandonat el recinte conventual, els concentrats van decidir que no en sortiria ningú més. La policia els havia escorcollat a la sortida i se'ls havia quedat la documentació. I a instàncies del governador civil Ibáñez Freire s'havia d'exigir la documentació a tothom. En aquell moment s'inicià pròpiament «la Caputxinada», un setge de quaranta-vuit hores, durant les quals, com recordava el pare caputxí Joan Botam en una entrevista que el 26 d'octubre de 1999 va concedir a Víctor Colomer, «fora hi havia la policia, els cavalls, el terror, però de portes endins va ser una cosa extraordinària». Botam, que era superior de l'orde a Catalunya i va actuar com a intermediari amb la policia, recordava que fou ell qui va convidar els estudiants a quedar-se al convent, amb un «Sou hostes de casa nostra», i que a partir d'aleshores tingué lloc «una experiència molt bonica de convivència entre frares, estudiants i intellectuals». Deia que «va ser com un aperitiu de la democràcia, de la llibertat i de la festa». Els estudiants es van organitzar en grups per discutir sobre les respectives disciplines, Jordi Rubió va donar una lliçó magistral de literatura medieval, es van celebrar debats i taules rodones. Isabel Bonet Espriu, neboda del poeta, que també participava a la tancada, recordava fa un temps a la Televisió de Catalunya que el seu oncle els havia recitat, per una de les primeres vegades, el poema «Indesinenter...». A fora, el comissari de policia, l'inefable Juan Antonio Creix, de qui Pere Quart diria allò de «Creix, creix, però no et multipliquis», estrenyia el setge, prohibint l'entrada de queviures al convent i tallant-ne la comunicació telefònica.

Immediatament, va tenir lloc també un moviment de solidaritat ciutadana sense precedents. A banda de la repercussió

que els esdeveniments tenien a la Universitat —on l'endemà es va convocar una vaga general de 24 hores i es van celebrar assemblees i reunions d'estudiants a totes les escoles i facultats—, un nombrós grup d'intel·lectuals va subscriure un manifest de suport als estudiants assetjats, i els il·legals partits polítics van constituir l'anomenada Taula Rodona, que aplegava comunistes, socialistes, democratacristians, etc. La premsa estrangera es feia ampli ressò dels esdeveniments universitaris, mentre que la jerarquia eclesiàstica havia de fer autèntics equilibris per intentar que es complissin els acords del Concordat —que considerava inviolables els recintes religiosos— i que al mateix temps les autoritats del règim no quedessin excessivament irritades per l'actitud dels caputxins.

Dins el convent, mentrestant, els frares caputxins van haver de racionar les subsistències, que compartiren amb els seus hostes. Ultra la lògica tensió que es vivia en un clima de setge, l'ambient era de germanor i prosseguiren desenvolupant-se actes i debats culturals. La intenció dels estudiants era resistir fins al dissabte, quan s'havia previst de portar a terme un encerclament civil del setge policíac. Però els esdeveniments es precipitaren. Cap al migdia del divendres 11 de març, i segons sembla per ordre directa de Franco, la policia va forçar la porta del convent i va obligar a sortir tots els reunits. Algun dels assistents recorda que Creix va recomanar calma «porque la fuerza pública lleva dos días ahí fuera y, como ustedes, está nerviosa y yo no respondo». Els intel·lectuals, en primera instància foren enviats a comissaria, mentre que els estudiants eren sistemàticament identificats i se'ls retirava la documentació. La mateixa tarda els caputxins enviaren una carta de protesta al governador civil per una acció policíaca que s'havia desenvolupat «sin contar en absoluto con el consentimiento de la autoridad del convento, sin haber exhibido mandamiento judicial que les autorizara, ni tampoco autorización alguna de la Autoridad eclesiástica diocesana».

LES REPERCUSSIONS DE LA CAPUTXINADA

No cal dir que les conseqüències de la Caputxinada foren d'índole diferent i que afectaren els sectors més diversos de la societat i de la vida política del país. Per una banda, de manera immediata el règim va respondre a l'actuació d'estudiants, intel·lectuals i professors progressistes amb mesures repressives. Nombrosos estudiants van estar sotmesos a expedients disciplinaris, alguns van haver de canviar d'Universitat i molts foren enviats a fer el servei militar a Àfrica, el destí menys desitjat. Els intel·lectuals foren condemnats a multes que anaven de les 25.000 a les 200.000 pessetes de l'època. I seixanta-nou professors foren expulsats de la Universitat. Entre els caputxins, Joan Botam, que havia jugat un paper important en les negociacions amb la policia i amb l'arquebisbat, i havia donat la cara pels estudiants, va patir pressions per exiliar-se, i només el suport que va rebre de Roma i del Vaticà ho va impedir.

Els caputxins, altrament, reberen mostres de solidaritat procedents de les més diverses comunitats catòliques, mentre que la premsa franquista, que en aquells moments ho era tota, parlava de «contuberni» entre els estudiants d'ambdós sexes i els frares, i de promiscuïtat sexual. Un sector de l'Església ja ho tenia, però, molt clar: dos mesos més tard de la Caputxinada, en concret el dia 11 de maig de 1966, una manifestació de 120 capellans es dirigia cap a la comissaria de policia de Barcelona, a la Via Laietana, amb un escrit de protesta per denunciar les tortures sofertes per estudiants. Joaquim Boix, delegat de l'Escola d'Enginyers a la Caputxinada i que havia estat torturat per la policia, recordava l'any 1996 que els capellans no havien tingut en compte que el torturat era comunista i ateu. La manifestació —insòlita durant tot el franquisme— va ésser dissolta violentament per la policia.

L'agitació estudiantil que es va generar a l'entorn de la Caputxinada va culminar el dia 17 de març amb una imponent

manifestació en la qual, segons algunes fonts, van participar entre 10.000 i 15.000 persones. I el Sindicat, ja formalment constituït, va tenir una activitat intensa durant els mesos que quedaven de curs i durant el curs següent, el 1966-1967, quan va realitzar sobretot actes politicoculturals en consonància amb els seus principis. Al mateix temps es van multiplicar actes de solidaritat a la resta d'universitats de l'estat, on també es constituïren estructures sindicals similars a la del SDEUB, i que van representar la fallida definitiva de les *Asociaciones Profesionales* que havia posat en funcionament el règim. A Barcelona, el seu propi president, Ortega Escós, va haver de patir personalment la humiliació de veure rebutjada la proposta de celebrar un referèndum sobre l'acceptació de les APE a l'assemblea que amb aquest objectiu havia organitzat al Paraninfo de la Universitat, el 13 d'octubre de 1966.

Però justament l'activisme desenvolupat pel Sindicat i la seva estructura oberta a la comunitat estudiantil, que obligava que els delegats fossin escollits democràticament pels seus companys, va facilitar la repressió policíaca contra els representants sindicals. La intensa repressió que va descabdellar un règim que en cap cas podia acceptar un sindicat que qüestionés la seva pròpia existència, va representar el principi de la fi. La repressió va coincidir amb l'inici d'un procés de radicalització del moviment estudiantil, en un moment en què també el PSUC, que havia tingut un paper important en la posada en marxa del Sindicat d'estudiants, estava patint importants escissions per la seva esquerra. I és que, comptat i debatut, ens trobàvem a les portes del mític maig del 1968, quan els estudiants d'arreu del món occidental van començar a lluitar per la utopia. I a Barcelona, a Catalunya i a l'Estat espanyol, els estudiants també van participar d'aquesta reivindicació revolucionària i van prosseguir un combat que, ara sense el Sindicat, continuava proposant-se objectius inajornables. D'aquí que el moviment estudiantil tingués un paper de primer ordre en les

lluites contra el franquisme. Així ho va continuar fent fins a la fi de la dictadura.

DEVANT EL SILENCI I LA MENTIDA OFICIAL,
SOBRE UNS FETS QUE INDIGNEEN ELS BARCELONINS,

AQUESTA ES LA VERITAT:

El 22 de desembre de 1963 fou incendiat el CASAL DE MONTSERRAT
del carrer dels Arcs: la policia no trovà mai els autors.

El 14 de març de 1965 es produí l'agressió al Sr. Joaquim Rius-
Giménez en el Col·legi de St. Ignasi dels Jesuïtes de Sarrià:
la policia no trovà els autors.

El dia 7 d'abril de 1965, fou assaltat el Casal de Montserrat
del carrer de València i bestialment agredit el conferenciant,
Sr. Antoni Bescompte: la policia no trovà els autors.

El dia 28 d'octubre de 1965, al Forum Vergès dels P.P. Jesui-
tes, fou agredit el sacerdot belga Louis Evelyn: la policia no
trovà els autors.

El mateix 28 d'octubre de 1965, al vespre, fou assaltat el -
C.I.C.F. i agredits nombrosos assistents a la conferència que
deia el mateix para Louis Evelyn. Els assaltants varen destruir
bàrbarament el mobiliari del C.I.C.F. i la policia tampoc tre-
và els autors.

Avui, 11 de març de 1966, les forces de la pròpia policia, -
després d'un setge de més de 48 hores, han assaltat violentament
el Convent dels pares Caputxins de Sarrià, violentant les por-
tes i fent cas omís de la prohibició de la comunitat.

ARA JA CONEIXEM ELS AUTORS:

EL RESPONSABLE, DONCS, DE LA SUBVERSIÓ I LA VIOLENCIA ES:

L'AUTORITAT CIVIL

Davant el silenci i la mentida oficial, sobre uns fets que indig-
nen els barcelonins, aquesta és la veritat. *Manifest de l'11 de
març de 1966.*

Arxiu Nacional de Catalunya.

Fons Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya (FNEC) (Núm. 149).

LA UNIVERSITAT EN PRIMERA LINIA

En la gran batalla per la democràcia que s'està lliurant en el nostre país, la Universitat segueix jugant un paper destacat. I entre les diverses universitats espanyoles, la de Barcelona sobresurt particularment per la seva combativitat i fermesa antifrànquistes.

Impossibilitats per raons d'espai per a donar un quadre general d'aquesta lluita, publiquem a continuació tres documents que reflecteixen moments

estelars de la mateixa durant el primer trimestre del curs 1966-1967.

"Nous Horitzons" ret així homenatge als estudiants i professors víctimes de la repressió governamental i contribueix a la difusió d'idees i preses de posició que, al nostre entendre, constitueixen una valuosa contribució a la lluita per la reforma democràtica de la Universitat i al combat general per la democràcia:

Document n° 1 :

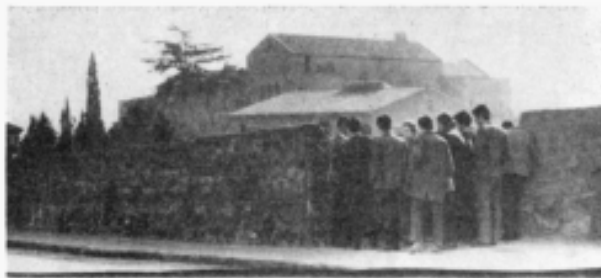
CARTA AL DOCTOR RUBIO.

Document n° 2 :

CARTA DELS PROFESSORS NO-NUMERARIS NO SANCIONATS
ALS CATEDRÀTICS DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA.

Document n° 3 :

CARTA AL GOVERNADOR CIVIL DE BARCELONA, CONTRA LA
POLÍTICA REPRESSIVA.

El concert de caputxins de Sarrià una matinada de març 1866...

9

Nous Horitzons. *Publicació trimestral*. Mèxic, D.F. [s.n.].
Núm. 9 (Primer trimestre de 1967). Pàg. 9.

Arxiu Nacional de Catalunya.

Fons Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) (Núm. 230).

«LA CAPUTXINADA». APROXIMACIÓ —CRONOLÒGICA— A UNA BIBLIOGRAFIA

GUILLEM MARTÍNEZ i PELAI PAGÈS

1. *Realidad. Revista de cultura y política*. Roma: 1965-... Núm. 10 (juny 1966), pàgs. 46-63: «Asamblea de Sarriá: Intervenciones de los profesores García Calvo, Rubió y Sacristán. Mensajes de E. Tierno Galván, Eloy Terrón y CC OO. Manifiesto *Por una universidad democrática*. [Publicació periòdica bimensual].
2. Antoliano Peña. «Veinticinco años de luchas estudiantiles». *Horizonte español* 1966. Volum II. París: Ruedo Ibérico, 1966.
3. «Por un sindicato estudiantil democrático: la “Capuchinada” de Sarriá». *Horizonte Español* 1972. Volum I. París: Ruedo Ibérico, 1972.
4. J. Oliver. «Vivalda i l'Àfrica tenebrosa». A: *Teatre original*. Barcelona: Proa, 1977. Pàg. 752.
5. «Documentos del movimiento universitario bajo el franquismo». *Materiales*. Vol. extraordinari, núm. 1 (Barcelona, 1977).
6. R. Argullol, F. Fernández Buey i A. Pérez. «Diez años de movimiento universitario». *Materiales*, núm. 2 (Barcelona, març-abril de 1977).
7. Alejandro Nieto. *La ideología revolucionaria de los estudiantes europeos*. Barcelona: Ariel, 1977.
8. J. Brossa. *Antología: poemas de revolta: 1943-1978*. Barcelona: «Llibres de l'Escorpí», 1979. [Reedició: Barcelona: Edicions 62, 2001. Col·lecció «El Cangur», 84 a 86; 94].
9. Fèlix Manito. «Dones del SDEUB: crònica d'una generació». *L'Avenç*, núm. 13 (Barcelona, febrer de 1979).
10. A. Tàpies. *Memòria personal: fragments autobiogràfics*. Barcelona: Crítica, 1977. [Pàgs. 383 a 391]. [Reedició: Barcelona: Empúries/Fundació Antoni Tàpies, 1993, pàgs. 394 i ss.]

11. J. M. Colomer Calsina. *Els estudiants de Barcelona sota el franquisme*. Barcelona: Curial, 1978. [Dos volums].
12. J. Crexell. *La Caputxinada*. Barcelona: Edicions 62, 1987.
13. E. Ucelay da Cal [dir.]. *La joventut a Catalunya al S.XX. Materials per a una història*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1987. [Dos volums: Vol. I, pàg. 573 i vol. II, pàg. 385] [Reproducció fotogràfica, vol. I, pàg. 406, capítol «La joventut contra el franquisme» de J. M. Colomer; vol. II, «Declaración de principios SDEUB», pàgs. 252-253].
14. C. Barral. *Cuando las horas veloces*. Barcelona: Tusquets, 1988. [Pàgs. 89 a 94]. [Del mateix autor, també referències a: *Memorias*. Barcelona: Península, 2001, pàgs. 579 a 583].
15. F. Fernández Buey. «Els moviments estudiantils a Espanya, 1966-1975». *L'Avenç*, núm. 146 (Barcelona, març 1991).
16. «Maria Aurèlia Capmany parla amb Montserrat Roig». *Cultura* (Barcelona, abril de 1991).
17. O. Bohigas. *Dit o fet: dietari de records II*. Barcelona: Edicions 62, 1992. [Pàgs. 275 a 287, més reproduccions fotogràfiques].
18. A. Batista Viladrich. *La Brigada Social*. Barcelona: Empúries, 1995.
19. J. Sobrequés Callicó [dir.]. *Història de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona/Enciclopèdia Catalana, 1995. [Volum 8: «El segle XX: del creixement desordenat a la ciutat olímpica», pàgs. 170-171; reproduccions fotogràfiques].
20. B. de Riquer [dir.]. *Història política, societat i cultura dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1995. [Volum 11: «De la Dictadura a la Democràcia (1960-1980)». Pàgs. 216, 225, 229; reproduccions fotogràfiques; i pàgs. 231, 234 i 238].
21. J. M. Piñol. *La transición democrática de la Iglesia española*. Madrid: Trotta, 1996. [«Introducción»: pàgs. 42 i 43; «El Posconcilio», pàgs. 301-308].
22. A. Espriu Malagelada. *Salvador Espriu*. Barcelona: Columna, 1996. [Pàg. 96: il·lustració més reproducció fotogràfica de portada].
23. J. A. Goytisolo. *Algo sucede*. Barcelona: Lumen, 1996. [Poema «Algo sucede», pàgs. 91 i 92: «A las compañeras y compañeros con los que compartí el hospedaje que nos brindaron los Capuchinos de Sarriá

durante tres hermosos días de marzo de 1966, fundando el Sindicato Democrático de Estudiantes de Barcelona»].

24. T. Cendrós. «Casi los mismos». *El País* (8 de març de 1996).

25. J. Playà Maset. «Al paraninfo por la puerta grande». *La Vanguardia* (8 de març de 1996).

26. J. Ceberio [dir.]. *Memoria de Catalunya*. Barcelona: El País, 1997. [Capítol 2, pàg. 32: Rosa Regàs: «Los primeros pasos», reproducció fotogràfica].

27. J. M. Cadena. *Fets cabdals de la Història de Catalunya*. Barcelona: Galaxia- Gutenberg, 1998. [Reproducció fotografies, pàgs.140 i 141].

28. AA. DD. *Història. Batxillerat*. Barcelona: Casals, 1998. [Unitat XI, pàg. 351: «L'antifranquisme»].

29. Cucurella, Fernández i Granados. *Història - Batxillerat*. Barcelona: Cruïlla, 1998. [Capítol IX, pàg. 220: «Franquisme i l'opció democràtica», reproducció fotogràfica].

30. J. Clusas i O. Nello. *Lluís Carreño Piera: 1933-1996*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1999. [Col·lecció «Gent de la Casa», pàg. 259, reproducció fotogràfica].

31. J. Solé Tura. *Una historia optimista*. Madrid: Aguilar, 1999. [Capítol XIV, pàgs. 231-244: «La Capuchinada», reproducció fotogràfica. Versió catalana a: Ed. Columna].

32. C. Molinero / P. Ysàs. *Catalunya durant el franquisme*. Barcelona: Empúries, 1999. [Capítol XI, pàgs. 114 i 115: «Conflictivitat social i política: contestació estudiantil i mobilització urbana»].

33. *Oriol Bohigas: passió per la ciutat*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona: Electa, 1999. [Catàleg de l'exposició. Pàg. 67: reproducció fotogràfica].

34. J. Casassas [coord.]. *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya: 1808-1975*. Barcelona: ECSA/Pòrtic, 1999. [Capítol 3, pàg. 367: «Cap a una nova Renaixença (1954-1966): contestació universitària». Capítol 4, pàgs. 373 i 374: «La cultura de l'antifranquisme (1966-1975): el trencament universitari i la Caputxinada»].

35. J. Mir. «La Caputxinada». *Diari de Balears* (13 de març 1999).

36. V. Colomer. «Joan Botam: La Caputxinada». *Cara a Cara* (26 d'octubre de 1999). [<http://web.drac.cac/199910/19991026.html>].

37. «Andreu Mas-Colell, conseller d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació». *Revista dels antics alumnes de la Universitat de Barcelona*, Any 4, núm. 12 (Barcelona, juliol de 2000), pàg. 22 i següents.

38. A. Pons. *M. Aurèlia Capmany: l'època d'una dona*. Barcelona: Columna, 2000. [Pàgs. 188-190].

39. A. Beltrán. *100 Notícies d'un segle*. Barcelona: Pòrtic, 2000. [Pàgs. 142 i 143, reproducció fotogràfica].

40. F. Cabana. *37 Anys de franquisme a Catalunya: Una visió econòmica*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana/Pòrtic, 2000. [Pàgs. 323 i 324: «Aquell any 1966: construcció adelerada. Marc polític i general»].

41. J. Fontana [ed.]. *España bajo el franquismo*. Barcelona: Crítica, 2000. [J. Solé Tura: «Unidad y diversidad en la oposición comunista al franquismo: El PSUC y la política de unidad», pàg. 137 i ss.; Juan Pablo Fusi: «La reaparición de la conflictividad en la España de los sesenta: la agitación de los estudiantes», pàgs. 163 i 164].

42. B. de Riquer i J. B. Culla. «El franquisme i la transició democràtica: 1939-1988» [volum 7]. A: *Història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 2000. [També Capítol II: «Creixement material, eclosió cultural i contestació socio-política: 1964-1970. Les forces antifrànquistes davant la voluntat de perpetuació del Règim», pàgs. 371 i 372].

43. P. Aymerich i M. Pessarrodona. *Montserrat Roig: un retrat*. Barcelona: Institut Català de la Dona, 2001. [Il·lustració pàg. 31. «Any 1966»]. [2ª ed.]

44. J. Espar Ticó. *Catalunya sense límits*. Barcelona: Edicions 62, 2001. [Pàgs. 72 i 73].

45. J. M. Huertas i J. Fabre. *Barcelona: memòria d'un segle*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2001. [Pàgs. 110 i 111: «Any 1966», reproduccions fotogràfiques].

46. P. Cullella i A. Farràs. *L' Oasi Català: Un recorregut per les bones famílies de Barcelona*. Barcelona: Planeta, 2001. [Pàg. 203: «El principi americà: Rafael Ribó»; pàgs. 223 i 224: «Vocació d'opositors: Francisco García-Valdecasas»].

47. J. Vilamala i J. Gubianas. *Auca de Joan Oliver (1899-1986): Al·trament dit Pere Quart, un poeta d'estendard*. Barcelona: Òmnium Cultural, 2001.

48. B. Mesquida. «La Caputxinada va ser una trinxera». *El Temps* (15-21 maig de 2001).

49. F. Martínez. *Los Señores de Barcelona*. Barcelona: La Esfera de los Libros, 2002. [Capítol 2, pàg. 108: «Los 50 Principales: Julia García-Valdecasas»].

50. B. Arangueren. *La mujer en la sombra*. Madrid: Aguilar, 2002. [Testimoni d' Asunción Carandell sobre el seu marit, J. A. Goytisolo, pàg. 173 i ss.].

51. Gran Enciclopèdia Catalana. «La Caputxinada» [Veu]. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, darreres edicions. [Reproducció fotogràfica].

